

Korochanska A. O. "The European unity" and the way of its realization: the main approaches during the First Pan-European Congress 1926 (on materials of the Russian State Military Archive).

The article deals with the discussions around the project of European unity by R. Coudenhove-Kalergi during the I Pan-European Congress 1926. Attention is paid to economic, political and mixed approaches to the understanding of the ways of European integration. The author analyzes the major decisions of the Congress and reaction to this event in different European countries. It is concluded that the situation on the continent was perceived as a crisis. Variability of approaches to realization of the Pan-European idea prevented to find a solution around the specific steps for further cooperation.

Keywords: Pan-Europa, The First Paneuropean Congress, the European unity, R. Coudenhove-Kalergi, the interwar period.

УДК 327.5(430+480)"1940/1941"

В. О. Іванов

НІМЕЦЬКО-ФІНЛЯНДСЬКІ ВЗАЄМИНИ У 1940-1941 рр. ТА СТВОРЕННЯ "ПІВНІЧНОЇ ГІЛКИ КРАЇН "ВІСІ"

У статті досліджується одне з важливих питань міжнародних відносин – взаємовідносини Фінляндської республіки та нацистської Німеччини на початку Другої світової війни 1939-1941 рр. Приділяється особлива увага проблемі створенню коаліції країн під проводом Третього рейху і місце і роль Фінляндії у цьому альянсі. Наголошується на важливому значенні дипломатичних взаємин та таємних місій нацистської Німеччини в Фінляндії та навпаки.

Ключові слова: нацистська Німеччина, Фінляндія, СРСР, Друга світова війна, зимова війна, "війна-продовження", блок країн Вісі.

Поразка Фінляндії у зимовій війні 1939-1940 рр. стала однією з причин кризи фінляндського нейтралітету та спричинили необхідність змін зовнішньополітичного курсу республіки. Це відбувалося в той період часу, коли сусідні скандинавські країни – Данія та Норвегія були вже окуповані нацистами, і відповідно військовий потенціал, працювали на потреби Третього рейху. Період з моменту підписання мирного договору з СРСР називався "перемир'ям", "тимчасовим миром" і викликав у Північній Європі під час Другої світової війни серйозну політичну кризу.

Питання вступу Фінляндії в нацистський блок держав та участі цієї країни в радянсько-німецькій війні 1941-1944 рр. (країна підписала перемир'я з СРСР 1944 р. з СРСР) є надзвичайно цікавим і актуальним (особливо на передодні 70-ти річчя закінчення Другої світової війни). І хоча ця проблема викликає певний інтерес у вітчизняних дослідників на жаль ще не набула сьогодні широкого чи наукового пошуку в межах України. Дослідження представлені в основному працями російських науковців М. І. Барішніковим [1], В.М. Барішніковим [2, 3], фінських Е. Саломаа [3, 4], О. Вехвіляйнена [5], Г. Мейландера, О. Юссіла, С. Хентіля, Ю. Неваківі, Т. Віхавайнена [6], німецьких М. Джонаса [7] тощо. Нажаль в вищезгаданих працях автори приділяли питанню взаємовідносин між нацистською Німеччиною та Фінляндською республікою головним чином стосовно співпраці в галузі політики та економіки, військовому чиннику уваги приділено досить небагато.

Завданням цієї статті є вивчення проблеми німецько-фінляндських зв'язків на початку Другої світової війни, військово-протистояння з СРСР під час зимової війни 1939-1940 рр., дослідити процес приєднання Фінляндії до військово-політичного блоку Троїстого союзу держав гітлерівської коаліції і вступ Фінляндської республіки у Другу світову війну 25 червня 1941 р. проти СРСР в Північній Європі, проаналізувати які чинники сприяли створенню "північної гілки країн Вісі".

Важливе значення для нас мають мемуарні джерела, спогади безпосередньо учасників подій, а саме: Вальдемара Ерфурта – аташе нацистських збройних сил при штабі головнокомандувача фінських збройних сил маршала Карла-Густава Еміля фон Маннергейма [8], самого маршала К.-Г. Маннергейма, не тільки як військового, але політичного діяча країни [9], політиків – Вяйне Войонмаа, одного з лідера фінських соціал-демократів і противника війни, прихильника т. н. "партії миру", демократизації і дефашизації Фінляндської республіки [10], Юго Кусті Паасиківі, найбільшого історичного діяча, першого прем'єр-міністра незалежної Фінляндії, посла в Стокгольмі і экс-президента Фінляндії [11]. Інші джерела представляють собою низку опрацьованих автором опублікованих низку документів та матеріалів, що стосуються безпосередньо утворення німецько-фінляндського пакту і вступі Фінляндії до блоку країн Вісі у 1941 р. [12]

Підписання мирного договору з СРСР не поліпшило відносин і тому вони залишалися досить напруженими. Згідно з договором встановлювалася нова лінія державного кордону, Радянському Союзу відійшов – Карельський перешийок з містом Выборгом, яке мало важливе стратегічне і політичне значення, як для Фінляндії, так і СРСР, північне та західне узбережжя Ладозького озера, район західніше Мурманської залізниці та частина півострову Рибачий та Середнього на узбережжі Баренцевого моря. Цікава думка на цей рахунок Юго Кусті Паасиківі: "Причина, здається в наступному: 1) Інакше нас чекала б доля Прибалтійських держав. 2) Війна принесла нашому народові в психологічному і духовному відносинах величезні вигідні результати; об'єднала народ. 3) усталилося волю до оборони країни і сама справа

оборони. 4) У всякому разі, у частини народу склалося уявлення, що нова межа не може бути незмінною. Вважають, що почнеться війна між Радянським Союзом і Німеччиною і що Німеччина все поставить на свої місця. 5) Про цю війну йдеться тут багато. Я застерігаю від цього, оскільки для нас це становить небезпеку, якщо стане відомо Кремлю. Пронімецькі настрої переважають у переважній ступені” [13, с. 20].

Також, на “орендних” умовах Радянському Союзу надавався півострів Ганко для створення військово-морської бази [14, с. 42]. Як зазначає К. Г. Маннергейм: “Двадцять третього червня, через чотири дні після окупації Естонії та Латвії, надійшло нову вимогу: концесія з видобутку нікелю в Петсамо повинна бути передана Радянському Союзу або, в крайньому випадку, анульована для британської компанії Mond Nikel Comptaru і передана в руки іншого підприємства, акції якого розділять між собою Фінляндія і Радянський Союз. І нарешті, 27 червня було пред’явлена нове вимога – демілітаризація Аландських островів або їх зміцнення за допомогою Радянського Союзу” [15, с. 323].

Спроби створення коаліції скандинавських країн не увінчалися успіхом: Норвегія та Швеція натякнули, що готові прийняти цю мирну пропозицію. Але, радянське керівництво втрутилося в переговорний процес і цей альянс став ілюзією, не більше [16, с. 212-213]. Завершення зимової війни у 1940 р. показало, що прихильників зближення з нацистською Німеччиною не так уж багато. Безперечно, фіни знали про пакт Молотова-Ріббентропа 23 серпня 1939 р. і як Третій рейх не роздумуючи віддав Фінляндію у сферу впливу радянського диктатора Йосипа Сталіна [17, с. 133-134]. Проте, фінляндський уряд розумів, що скоріше за все, СРСР буде вимагати ще більше поступок від республіки, якщо не більше. Тому і було зроблено все, щоб відновити ці контакти. Один із провідних фінських політиків Т. М. Ківімякі призначається дипломатичним представником у Берліні. “Паасикиви вважає донесення Ківімякі головним чинником тієї сліпої віри в німців, яка тут панує. Кажуть, що тут все, аж до Рісто, переконані, що Німеччина і Росія будуть воювати. А тоді й тут вступають у гру ...” [18, с. 14-15].

Вторгнення нацистів в Норвегію 9 квітня 1940 р. змінило політичну ситуацію. Британія скасовує будь-яку торгівлю і транспортне сполучення зі Скандинавією, угода щодо військової торгівлі з Фінляндією теж розірвана [19, с. 189-203]. Натомість, нацистська Німеччина не втрачає часу і активізує свої відносини з Фінляндською республікою. Весняні переговори 1940 р. дають німцям важливий стратегічний козир в дипломатичній дуелі під час Другої світової війни (1939-1945 рр.) – важлива сировина для німецької військової промисловості – нікелева та мідна руда, фінський ліс – “зелене золото” стають важливим експортом нацистів з території Фінляндії [20, с. 135-136]. Сенс цих угод полягав в тому, що німецький експорт перевищував фінляндський [21, с. 37-38]. Також зазначимо, що налагоджується військове співробітництво. Також 2 серпня 1940 р. міністр закордонних справ Фінляндії Віттінг під час довірчої бесіди запропонував Блюхеру, щоб нацистська Німеччина діяла аналогічно ситуації під час вирішення територіальних суперечок на Балканах (угорсько-румунська політична криза влітку 1940 р., вирішена за посередництвом нацистської Німеччини, радянсько-румунська криза через Бесарабію тощо). Блюхер зазначав, що стримував “фінський натиск”, відповідно він ще мав інструкцій як діяти у цій ситуації, яка склалася. Важливим став візит довіреної особи Германа Герінга (людини № 2 в нацистському рейху) підполковника Велтьенса. Рейхсмаршал доручив йому вести перемовини особисто з Маннергеймом, прем’єр-міністром, міністром закордонних справ та міністром оборони. Зазначимо, що на посту міністра оборони знаходився Р. Вальден, соратник маршала Фінляндії. Місія Велтьенса передбачала: домовленості щодо поставок Фінляндії зброї в таємному порядку та при певних умовах та перекидання військ через Фінляндію до Норвегії. Переговори відбулися 18-19 серпня. Велтьенс мав зустрічі з маршалом Маннергеймом, з прем’єр-міністром Рюті, міністрами Віттінгом та Валденом. На наш погляд, важливим є те, що в ході переговорів досягнуто прохання Герінга, щоб головнокомандувачем фінляндських збройних сил був призначений К.-Г. Маннергейм. Слід погодитися з Е. Саломая, який стверджує, що вірогідно це було перше обговорення майбутнього плану “Барбаросса”, в якому фінським військам ще відводилася зіграти певна роль. Запис у щоденнику Франца Гальдера від 26 серпня 1940 р., містить інформацію, яка підтверджує показує зміну ставлення керівництва нацистської Німеччини щодо фінляндської проблеми: “ Фінляндія отримає від нас озброєння і літаки. Якщо Росія нападе на Фінляндію, ми займемо Петсамо” [22, с. 115].

Перемовини між німецьким та фінляндським керівництвом розпочалися в Берліні 20 серпня 1940 р. Розглядалися питання військового спорядження та організації перекидання німецьких військ. На перемовинах присутнім був член вищої ради військового керівництва генерал Талвела. Основна угода щодо транзитного транспортування німецьких військ була підписана 12 вересня 1940 р. Можемо вважати, що ця домовленість лише скріплювала ті домовленості між політичним керівництвом країни та Велтьенсом, яких було досягнуто під час зустрічі в серпні того ж року. Відмітимо, що угода була настільки таємною була, що навіть президент республіки Калліо нічого не знав про підготовку цієї угоди [23, с. 396].

Перші німецькі кораблі прибули в порт Вааса 21 вересня 1940 р. [24, с. 93-94]. У той же час перші поставки зброї почали надходити для фінської армії. Цікаво, що фінський уряд пішов на укладання такої угоди через побоювання, що краще дружити з одним диктатором проти іншого, користуючись принципом – ворог мого ворога мій друг. Як зазначає Юго Кусті Паасикиві у своєму щоденнику: “Шведські військові кола отримали відомості, що Німеччина зосереджує війська в балтійських портах (Штеттін та ін.) Дехто вважає, що ці частини мають намір перекинути до Фінляндії, але, можливо, їх перевезуть до Норвегії або куди-небудь ще. Вважають, що в них близько 50 000 солдатів. Деякі кажуть також про те, що питання про Фінляндію може виникнути на переговорах між Німеччиною і Радянським Союзом” [25, с. 73].

Разом з тим уряд країни загнав себе в пастку, хоча їх логіку можна теж зрозуміти: захопивши величезні території в маленькій країні Північної Європи ніхто не знав чи зупиниться Йосип Сталін, чи піде на нову агресію. Як влучно зазначив у своїй телеграмі повпред СРСР в Німеччині А. А. Шкварцев, коментуючи цю

подію: “Серед журналістів тривають розмови про погіршення радянсько-німецьких відносин, як доказ наводять приклад германо-фінського договору про пропуск німецьких військ через Фінляндію” [26, с. 274].

Зміни, які відбулися на політичному ґрунті, теж відобразилися на взаємовідносинах нацистської Німеччини та Фінляндської республіки так замість президента Калліо, новим президентом було обрано Рісто Рюті. Він як і прем'єр-міністр Рангел, прихильниками курсу Рюті і провідник його пронімецької політики до якої їх підштовхував СРСР. “Службовець орієнтацією сумнозвісний власний досвід Фінляндії генерував посилення недовіри до Радянського Союзу і штовхав до зближення з Німеччиною” [27, с. 22].

18 грудня 1940 р. Гітлер остаточно затвердив план операції “Барбаросса”, метою якого було перемогти СРСР у ході стрімкої кампанії, запланованої на початок травня 1941 р. [28, с. 136]. Як відомо наступ мав здійснюватися за трьома напрямками: на Ленінград, Москву і Київ. Від Фінляндії та Румунії очікувалось, що вони обов'язково приєднаються до кампанії [29, с. 145.]. Таким чином фактично плани операції на півночі передбачали активну участь Фінляндії [30, с. 104.]. Запис у стратегічній розробці оперативного відділу ОКБ з підготовки та проведення кампанії проти СРСР 15 вересня 1940 р. свідчить про це зокрема: “Навпаки, сили росіян, що вторглися до Фінляндії, опинилися б у результаті настання північного крила німецьких армій вздовж узбережжя Балтійського моря у великій небезпеці і могли б бути відрізані від Росії” [31, с. 232].

Починаючи з лютого 1941 р. між військовим керівництвом Фінляндії та Німеччини відбувалися регулярні контакти щодо обговорення спільних планів ведення бойових дій проти Радянського Союзу. Як вважає фінський історик Оллі Вехвіляйнен, “фінське керівництво мало стерегтися превентивної атаки СРСР. Вони [нацистська Німеччина та Фінляндія – прим. авт.] мали бути готовими до того, що війни, що війни не буде взагалі, і навіть що Німеччина та Радянський Союз сядуть за стіл переговорів і спільно приймуть не вигідне для Фінляндії рішення” [32, с. 105].

20 травня 1941 р. спеціальний посланець Адольфа Гітлера Карл Шнурре приніс Рюті запрошення прислати кількох офіцерів до Німеччини для обговорення координації дій, до яких потрібно було вдатись у випадку нападу СРСР на Фінляндію. “... Німецький уряд виявило ініціативу в обмін думками з фінськими експертами щодо військово-політичної обстановки. Посланник Адольфа Гітлера Шнурре (Schnurre), який приїхав в травні в Гельсінкі, передав президенту Фінляндії Рюті запрошення німецького рейхсканцлера направити представника фінського генерального штабу в німецьку ставку для отримання інформації та обговорення питань, що становлять інтерес для ставок обох країн. Президент Рюті дав свою згоду” [33, с. 26]. Спогади В. Войонмаа малюють картину всередині фінських політичних кіл: “...Таннер тепер – один з перших представників партії війни, оскільки він не примиряє, а йде напролом. Аж до війни. Вітtingа Паасикиви вважає невизначеною особистістю, яка не керує нічим. Все визначає Рюті” [34, с. 15].

У колі наближених вирішили прийняти це запрошення (відоме вже нам оточення Рюті-Рангеля). Фінську делегацію очолив генерал Гайнрікс, а під час переговорів 25-26 травня 1941 р. з'ясувалось, що від Фінляндії очікується участь в агресивній війні проти Радянського Союзу. Як згадував згодом маршал К. Г. Маннергейм: “Також тісні контакти були встановлені під час візиту начальника Генерального штабу генерал-полковника Хейнрікса [Хайнрікс] в Берлін, куди він запрошений в кінці січня - початку лютого німецьким Генеральним штабом зроби ти доповідь про хід зимової війни” [35, с. 334].

Візит начальника штабу гітлерівської Німеччини, полковник Бушенгагена, остаточно підвів підсумок німецько-фінляндському зближенню. Думка щодо вступу Фінляндської республіки у Другу світову війну на боці країн Вісі переважила позицію нейтралітету. Паасикиві зауважує: “Найближчим часом до Фінляндії прибудуть німецькі війська: всього 2 дивізії, одна з півдня (з Німеччини), а інша з Кіркенеса, які з'єднаються у Фінляндії; вони прибудуть до Фінляндії в один час. Рюті і Вітting говорили, що уряд Фінляндії не могло вчинити інакше, як погодитися на це” [36, с. 76]. Як бачимо, згідно з місією Бушенгагена, Фінляндія повністю дала згоду на участь у війні Німеччини з СРСР. Ця зустріч і стала основою для розробки подальших стратегічних планів військової коаліції: “Голубий песец” (напад на Мурманську залізницю), Північний олень (операція в районі Кіркенес-Петсамо) та “Чорно-бура лисиця” (операція в районі Рованіємі) [37, с. 115, 123-125].

Таким чином, ми бачимо як поступово змінилася позиція керівництва Фінляндії щодо вступу у Другу світову війну на боці країн нацистської коаліції. Протистояння з СРСР у 1939-1940 рр. стало однією з причин, за якою Фінляндська республіка пішла на альянс з нацистською Німеччиною, сформувавши підґрунтя для “північної гілки” гітлерівського блоку (куди мали увійти німецькі маріонетки – Данія та Норвегія, а також Швеція на чолі з пронацистськи налаштованим урядом в сумнозвісному поході Адольфа Гітлера на Радянський Союз в червні 1941 р.);

Процес приєднання Фінляндії до альянсу з країнами блоку був непоступовий: незважаючи на тісні політичні та економічні зв'язки, німецький націонал-соціалістичний рух не сприймався в країні як цілком позитивне явище, а навпаки, відштовхував фінів від такої “співпраці”. Однак геополітичні зміни в Європі, агресивний політичний курс авторитарних та тоталітарних держав (нацистської Німеччини, фашистської Італії та Радянського Союзу) призвели до того, що зажата в лещата Фінляндія обрала шлях союзника Німеччини. Пакт Молотова-Ріббентропа, зимова війна 1939-40 рр., анексія частини території країни СРСР – все це підштовхувало Фінляндію до вступу у війну. Дискусії щодо вступу у Другу світову війну між фінляндськими, німецькими та російськими істориками сходяться на тому, що Фінляндія вступила в неї у 1941 р., а зимова війна була локальною війною, свого роду “репетицією” майбутньої “війни-продовження” 1941-1944 рр.

Проаналізовані чинники вказують на те що в планах нацистської Німеччини Фінляндія займала важливе місце як в військовому, економічному та політичному значенні. В історії міжнародних відносин того періоду відбулися важливі геополітичні зміни і керівництво як нацистської Німеччини, так і Фінляндії не могли з цим не рахуватися. Друга світова війна стала серйозним випробуванням для Фінляндії, її незалежності, суверенітету та демократії.

Джерела та література

1. Барышников Н. И. Финляндия во второй мировой войне / Н. И. Барышников, В. Н. Барышников, В. Г. Федоров. – Л.: Лениздат, 1989. – 336 с., ил.
2. Барышников В. Н. Вовлечение Финляндии во Вторую мировую войну / В. Н. Барышников, Э. Саломаа // Кретстовый поход на Россию: Сборник статей / Отв. ред. М. Чернов. – М.: Яуза, 2005. – 480 с. – (Война и они). – С. 125-194.
3. Барышников В. Н. Вступление Финляндии во вторую мировую войну. 1940-1941 гг. 2-е изд. доп. / В. Н. Барышников. – СПб.: Изд-во С. - Петерб. ун-та, 2005. – 481 с.
4. Саломаа Э. Вовлечение Финляндии во Вторую мировую войну в качестве союзницы фашистской Италии / Э. Саломаа // Вторая мировая война: материалы научной конференции, посвященной 20-й годовщине Победы над фашистской Германией: в 3 кн. / [Ин-т истории Акад. наук СССР; гл. ред. кол.: АМ. Самсонов (гл. ред.), Е. А. Болтин, П. А. Жилин и др.]. – М.: Наука. – (Вторая мировая война в исследованиях, воспоминаниях, документах). – Кн. 1: Общие проблемы / [ред. кол. кн.: В. Л. Исраэлян (отв. ред.), Р. М. Илюхина, А. В. Карасев и др.]. – 1966. – 438, [2] с. – С. 392-409.
5. Вехвіляйнен О. Фінляндія в другій світовій війні: між Німеччиною і Росією / Олі Вехвіляйнен; [пер. з англ. Є. Лохіної]. – К.: Темпора, 2010. – 247 с.
6. Юссила О. Политическая история Финляндии 1809-2009 / О. Юссила, С. Хентилиа, Ю. Невакиви; [пер., пред. и комм. Т. В. Андросовой, Ю. С. Дерябина]. – М.: Издательство “Весь Мир”, 2010. – 472 с.
7. Jonas M. NS-Diplomatie und Bündnispolitik 1935-1944. Wipert von Blücher, das Dritte Reich und Finnland / Michael Jonas. – Paderborn-München: Ferdinand Schöningh, 2011. – 687 S.
8. Эрфурт В. Финская война 1941-1944 гг. / Вальдемар Эрфурт; [пер. с нем. А. Исаевой; предисл. и коммен. д-р ист. наук Н. Барышникова]. – М.: ОЛМА-ПРЕСС Звездный мир, 2005. – 320 с.: ил. – (Военные мемуары).
9. Войонмаа В. Дипломатическая почта / Вайнэ Войонмаа; [пер. с фин. и комм. С. В. Зайчикова]. – М.: Прогресс, 1984. – 284 с.
10. Маннергейм К. Г. Воспоминания / К. Г. Маннергейм; [пер. с англ. Ю. В. Лобода, В. В. Лобода]. – Минск: Попурри, 2012. – 512 с.
11. Паасикиви Ю.-К. Дневники. Война-продолжение. 11 марта 1941-27 июня 1944 / Ю.-К. Паасикиви; [пер. с фин. А. И. Рупасова]. – СПб.: Европейский Дом, 2004. – 424 с.
12. 1941 год: В 2 кн. Кн. 1 / Сост. Л. Е. Решин и др.; Отв. ред. В. П. Наумов; Вступ. ст. акад. А. Н. Яковлева. – М.: Междунар. фонд “Демократия”, 1998. – 832 с. – (“Россия. XX век. Документы” / Под ред. акад. А. Н. Яковлева).
13. Паасикиви Ю.-К. Дневники. Война-продолжение. 11 марта 1941-27 июня 1944 / Ю.-К. Паасикиви; [пер. с фин. А. И. Рупасова]. – СПб.: Европейский Дом, 2004. – 424 с.
14. Бартенев Т. Тридцать лет добрососедства (к истории советско-финляндских отношений) / Т. Бартенев, Ю. Комиссаров. – М.: “Междунар. отношения”, 1976. – 256 с.
15. Маннергейм К. Г. Воспоминания / К. Г. Маннергейм; [пер. с англ. Ю. В. Лобода, В. В. Лобода]. – Минск: Попурри, 2012. – 512 с.
16. Юссила О. Политическая история Финляндии 1809-2009 / О. Юссила, С. Хентилиа, Ю. Невакиви; [пер., пред. и комм. Т. В. Андросовой, Ю. С. Дерябина]. – М.: Издательство “Весь Мир”, 2010. – 472 с.
17. Исраэлян В. Л. Дипломатия агрессоров / В. Л. Исраэлян, Л. Н. Кутаков. – М.: Наука, 1967. – 436 с.
18. Войонмаа В. Дипломатическая почта / Вайнэ Войонмаа; [пер. с фин. и комм. С. В. Зайчикова]. – М.: Прогресс, 1984. – 284 с.
19. Вехвіляйнен О. Фінляндія в другій світовій війні: між Німеччиною і Росією / Олі Вехвіляйнен; [пер. з англ. Є. Лохіної]. – К.: Темпора, 2010. – 247 с.
20. Исраэлян В. Л. Дипломатия агрессоров / В. Л. Исраэлян, Л. Н. Кутаков. – М.: Наука, 1967. – 436 с.
21. Йокиппи М. Финляндия на пути к войне: Исследование о военном сотрудничестве Финляндии и Германии в 1940-1941 гг. / Мауно Йокиппи. – Петрозаводск: Карелия, 1999. – 370 с.
22. Гальдер Ф. Военный дневник. (1. 7. 1940-21. 6. 1941) / Отв. ред. Д. Прозктор; [пер. с нем. И. Глаголева и Л. Киселева]. – М.: Воениздат, 1969. – 628 с.
23. Саломаа Э. Вовлечение Финляндии во Вторую мировую войну в качестве союзницы фашистской Италии / Э. Саломаа // Вторая мировая война: материалы научной конференции, посвященной 20-й годовщине Победы над фашистской Германией: в 3 кн. / [Ин-т истории Акад. наук СССР; гл. ред. кол.: АМ. Самсонов (гл. ред.), Е. А. Болтин, П. А. Жилин и др.]. – М.: Наука. – (Вторая мировая война в исследованиях, воспоминаниях, документах). – Кн. 1: Общие проблемы / [ред. кол. кн.: В. Л. Исраэлян (отв. ред.), Р. М. Илюхина, А. В. Карасев и др.]. – 1966. – 438, [2] с. – С. 392-409.
24. Барышников В. Н. Вступление Финляндии во вторую мировую войну. 1940-1941 гг. 2-е изд. доп. / В. Н. Барышников. – СПб.: Изд-во С. - Петерб. ун-та, 2005. – 481 с.
25. Паасикиви Ю.-К. Дневники. Война-продолжение. 11 марта 1941-27 июня 1944 / Ю.-К. Паасикиви; [пер. с фин. А. И. Рупасова]. – СПб.: Европейский Дом, 2004. – 424 с.
26. 1941 год: В 2 кн. Кн. 1 / Сост. Л. Е. Решин и др.; Отв. ред. В. П. Наумов; Вступ. ст. акад. А. Н. Яковлева. – М.: Междунар. фонд “Демократия”, 1998. – 832 с. – (“Россия. XX век. Документы” / Под ред. акад. А. Н. Яковлева).
27. Эрфурт В. Финская война 1941-1944 гг. / Вальдемар Эрфурт; [пер. с нем. А. Исаевой; предисл. и коммен. д-р ист. наук Н. Барышникова]. – М.: ОЛМА-ПРЕСС Звездный мир, 2005. – 320 с.: ил. – (Военные мемуары).
28. Барышников В. Н. Вовлечение Финляндии во Вторую мировую войну / В. Н. Барышников, Э. Саломаа // Кретстовый поход на Россию: Сборник статей / Отв. ред. М. Чернов. – М.: Яуза, 2005. – 480 с. – (Война и они). – С. 125-194.
29. Барышников Н. И. Финляндия во второй мировой войне / Н. И. Барышников, В. Н. Барышников, В. Г. Федоров. – Л.: Лениздат, 1989. – 336 с., ил.
30. Вехвіляйнен О. Фінляндія в другій світовій війні: між Німеччиною і Росією / Олі Вехвіляйнен; [пер. з англ. Є. Лохіної]. – К.: Темпора, 2010. – 247 с.
31. 1941 год: В 2 кн. Кн. 1 / Сост. Л. Е. Решин и др.; Отв. ред. В. П. Наумов; Вступ. ст. акад. А. Н. Яковлева. – М.: Междунар. фонд “Демократия”, 1998. – 832 с. – (“Россия. XX век. Документы” / Под ред. акад. А. Н. Яковлева).
32. Вехвіляйнен О. Фінляндія в другій світовій війні: між Німеччиною і Росією / Олі Вехвіляйнен; [пер. з англ. Є. Лохіної]. – К.: Темпора, 2010. – 247 с.
33. Эрфурт В. Финская война 1941-1944 гг. / Вальдемар Эрфурт; [пер. с нем. А. Исаевой; предисл. и коммен. д-р ист. наук Н. Барышникова]. – М.: ОЛМА-ПРЕСС Звездный мир, 2005. – 320 с.: ил. – (Военные мемуары).
34. Войонмаа В. Дипломатическая почта / Вайнэ Войонмаа; [пер. с фин. и комм. С. В. Зайчикова]. – М.: Прогресс, 1984. – 284 с.

35. Маннергейм К. Г. Воспоминания / К. Г. Маннергейм; [пер. с англ. Ю. В. Лобода, В. В. Лобода]. – Минск: Попурри, 2012. – 512 с.
36. Паасикиви Ю.-К. Дневники. Война-продолжение. 11 марта 1941-27 июня 1944 / Ю.-К. Паасикиви; [пер. с фин. А. И. Рупасова]. – СПб.: Европейский Дом, 2004. – 424 с.
37. Вехвіляйнен О. Фінляндія в другій світовій війні: між Німеччиною і Росією / Олі Вехвіляйнен; [пер. з англ. Є. Лохіної]. – К.: Темпора, 2010. – 247 с.

Иванов В. А. Немецко-финляндские взаимоотношения в 1940-1941 гг. и создание "северной ветви стран "Оси"

В статье исследуется один из важных вопросов международных отношений – взаимоотношения Финляндской республики и нацистской Германии в начале Второй мировой войны 1939-1941 гг. Уделяется особое внимание проблеме созданию коалиции стран под проводом Третьего рейха и место и роль Финляндии в этом альянсе. Делается акцент на важном значении дипломатических взаимоотношений и тайных миссий нацистской Германии в Финляндии и наоборот.

Ключевые слова: нацистская Германия, Финляндия, СССР, Вторая мировая война, зимняя война, "война-продолжение", блок стран Ост.

Ivanov V. O. German-Finnish relations in 1940-1941 and the creation of "the northern branch of the" Axis powers".

The publication is considered one of the most important issues of international relations – relations between the Republic of Finland and Nazi Germany at the start of the Second World War of 1939-1941. Special attention is paid to the creation of a coalition of countries under the auspices of the Third Reich and the place of Finland in this alliance. Notes the importance of diplomatic relations and the secret mission of Nazi Germany in Finland and vice versa.

Keywords: Nazi Germany, Finland and the Soviet Union, World War II, Winter War, "Continuation War", the unit of the Axis.

УДК 94:323(437)

I. В. Філіпчук

ФОРМУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ НАСТРОЇВ У ЧЕХОСЛОВАЦЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ В КІНЦІ 50-х – ПОЧАТКУ 60-х РОКІВ ХХ ст.: ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ЧИННИК

У статті розглядається вплив інтелектуального чинника на процес еволюції демократичних настроїв у чехословацькому суспільстві в кінці 50-х початку 60-х років ХХ ст. Аналізуються умови, що уможливили виникнення демократичних настроїв, а саме вплив ідей ХХ з'їзду КПРС та прийняття його рішень в Чехословаччині, етапи їхнього розвитку внесок в цей процес чехословацької соціології. А також роль у процесі поширення демократичних поглядів ідейного протистояння чехословацьких письменників та влади. Еволюція цього протистояння на II та III з'їздах Спілки письменників Чехословаччини.

Ключові слова: демократизація суспільства, ХХ з'їзд КПРС, Спілка письменників Чехословаччини, науково технічна революція.

Починаючи з другої половини 50-х років ХХ ст., розвиток Чехословаччини проходив, як і решти членів соціалістичного табору, за безпосереднім впливом рішень ХХ з'їзду КПРС, головний підсумок якого був у тому, що він дав офіційний старт процесу, суть якого дуже добре інтерпретує термін І. Еренбурга – "відлига".

Проте процес демократизації чехословацького суспільства після ХХ з'їзду КПРС мав свої особливості. Найвиразнішою з яких стала еволюція ідейної основи даного процесу.

До спроб комплексного аналізу даної проблеми відносяться праці ізраїльської дослідниці Г.Голан [1; 2] та англійського дослідника В.В.Кусіна [3]. Окремі її аспекти розглядалися в чеській, та російській історіографії. Так роль чеських письменників в процесі демократизації розглядається в колективній праці "Історія чеської літератури" [4; 5], а також у праці К.Благова [6], розвиток чехословацької політології розглядається у збірнику "Чеська наука і Празька весна" [7]. Взаємовплив політичних та інтелектуальних чинників у процесі демократизації чехословацького суспільства в зазначений період розглядає у своїй праці В.В.Мар'їна [8].

У процесі лібералізації чехословацького суспільства кінця 1950-х початку 1960-х років за рівнем впливу інтелектуалів на суспільну свідомість можна виділити два етапи: перший – охоплює період з 1956 р. по 1962 р., і другий – з 1962 р. по 1966 р.

Перший етап у цілому можна охарактеризувати висловом професора політології Інституту політичних досліджень у Парижі Ж.Рупніка: "Характерною рисою чехословацької ситуації у 1956 р. була пасивність і навіть байдужість населення щодо демократичних вимог інтелектуалів" [9, с.536].

Таке ставлення більшості населення Чехословаччини до демократичних вимог інтелектуалів пояснюється впливом низки факторів, а саме: приходом до влади представників партійного апарату типу А.Новотни, що виникли у період масових чисток 1949-1954 рр. Вони керували старими методами. Відносна